

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Навчально-науковий інститут бізнесу, економіки та менеджменту

Кафедра фінансових технологій і підприємництва

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА МАГІСТРА

**ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ЕФЕКТИВНІСТЬ СИСТЕМИ ФІНАНСОВОГО
МОНІТОРИНГУ В БАНКІВСЬКІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ**

спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»

Студентки Діденко Ксенії Віталіївни

групи БС.мз-01с

Подається на здобуття освітнього ступеня магістр.

Кваліфікаційна робота магістра містить результати власних досліджень.
Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на
відповідне джерело _____ К. В. Діденко

Керівник ст. викл., доц., к.е.н. _____

Є. Ю Мордань

Суми 2021

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Навчально-науковий інститут бізнесу, економіки та менеджменту
Кафедра фінансових технологій і підприємництва

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри, д.е.н., проф.

_____ Л. Л. Гриценко

«___»___20___р.

ЗАВДАННЯ

до кваліфікаційної роботи магістра

Студентки групи БС.мз-01с інституту ННІ БІЕМ СумДУ
спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»

Діденко Ксенії Віталіївни

Тема роботи: «Організація та ефективність системи фінансового моніторингу в банківській системі України»

Затверджено наказом по СумДУ № 0969-VI від «02» грудня 2021 р.

Термін здачі студентом завершеної роботи « 26 » листопада 2021 р.

Вихідні дані до роботи: нормативні й законодавчі акти, інструкції та положення, матеріали монографій, періодичних видань, підручників і навчальних посібників, статистичні дані з офіційних джерел, організацій та установ тощо.

Зміст основної частини роботи (перелік питань для розроблення):

визначити сутність та основні елементи побудови системи фінансового моніторингу;
дослідити особливості формування системи фінансового моніторингу та внутрішнього контролю в банках України; оцінити роль банків у сфері фінансового моніторингу та виявленні фінансових злочинів; проаналізувати стан та динаміку основних показників діяльності банківського сектору України за 2016-2020 рр.; розрахувати інтегральний показник ефективності фінансового моніторингу банківського сектору.

Дата видачі завдання: « 24 » жовтня 2021 р.

Керівник кваліфікаційної роботи: _____ Є. Ю. Мордань

Завдання прийнято до виконання «24» жовтня 2021 р. _____ К. В. Діденко

РЕФЕРАТ

кваліфікаційної роботи магістра

на тему

«ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ЕФЕКТИВНІСТЬ СИСТЕМИ ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ В БАНКІВСЬКІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ»

Діденко Ксенії Віталіївни

Актуальність теми кваліфікаційної роботи. У період зростання міжнародної напруженості актуальна проблема відмивання коштів та фінансування тероризму стає дедалі значущою. Банківський сектор є саме тією складовою світової фінансової системи, що використовується як прийнятний інструментарій з легалізації нелегальних грошових ресурсів, що згодом можуть бути або спрямовані на підтримку діяльності терористичних угруповань, або включатися до законного грошового обігу. Одним із дієвих та загальноприйнятих механізмів у даній сфері є фінансовий моніторинг. Саме тому, Україна, прагнучі до входження в Європейський Союз та забезпечення високого рівня фінансової безпеки, має продовжувати активну роботу над створенням ефективного нагляду та контролю за фінансовими потоками.

Мета кваліфікаційної роботи полягає у поглибленні теоретичних засад у сфері фінансового моніторингу, визначення особливостей функціонування внутрішнього контролю в банках, аналізу ролі банківської системи у виявленні фінансових злочинів, її сучасний стан та проведення комплексної оцінки ефективності фінансового моніторингу в банківській системі на основі розрахунку інтегрального показника.

Об'єктом дослідження є система протидії відмивання та легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом через банківський сектор України.

Предметом дослідження виступають теоретико-методологічні положення до функціонування системи фінансового моніторингу в комерційних банках.

Основний результат роботи. Було визначено, що фінансовий моніторинг – це сукупність заходів, що пов’язані із контролем за рухом грошових коштів, що відбуваються у фінансовій системі, з ціллю ідентифікації їх походження та класифікації згідно з законодавчими вимогами та правилами, для того, щоб вчасно виявити та протидіяти відмиванню коштів/легалізації доходів.

У процесі дослідження були написані тези на тему «Організація внутрішньобанківської системи протидії відмиванню доходів/фінансуванню тероризму» та оприлюднено на Міжнародній науково-практичній конференції «Проблеми та перспективи розвитку фінансово-кредитної системи».

Завдяки методиці, розробленій Д’яконовій І. І. та Шиян Д. В., у другому розділі роботи було розраховано інтегральний показник ефективності фінансового моніторингу у банківській системі. На основі проведених розрахунків можна спостерігати неоднозначну тенденцію показника ефективності фінансового моніторингу в Україні, що спричинено соціально-економічними та політичними факторами. Проте у 2020 ефективність фінансового моніторингу у банківській сфері досягла найвищого результату за досліджуваний період.

Ключові слова: легалізація доходів, ризик легалізації доходів, відмивання коштів, протидія легалізації доходів, запобігання легалізації доходів, боротьба з відмиванням коштів, фінансовий моніторинг, система запобігання та протидії легалізації.

Основний зміст кваліфікаційної роботи викладено на 48 сторінках, з яких список використаної літератури із 66 найменувань. Робота містить 8 таблиць, 7 рисунків, а також 2 додатки.

Рік захисту роботи – 2021 рік.

ЗМІСТ

	С.
Перелік скорочень, умовних познач, одиниць і термінів.....	3
Вступ.....	4
1 Теоретичні аспекти фінансового моніторингу в банківських установах.....	7
1.1 Сутність та особливості формування системи фінансового моніторингу	7
1.2 Специфіка організації фінансового моніторингу і внутрішнього контролю в банку	14
2 Оцінка ефективності фінансового моніторингу банківського сектору в Україні.....	23
2.1 Аналіз результатів діяльності банків України та дотримання заходів безпеки в системі фінансового моніторингу.....	23
2.2 Оцінка ефективності фінансового моніторингу банківського сектору	30
Висновки.....	39
Список використаних джерел.....	41
Додаток А	49
Додаток Б	53

ПЕРЕЛІК СКОРОЧЕНЬ, УМОВНИХ ПОЗНАК, ОДИНИЦЬ І ТЕРМІНІВ

- ВК/ФТ – легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму та/або фінансування розповсюдження зброї масового знищення;
- ДСФМУ – державна служба фінансового моніторингу України
- ЗУ – Закон України
- ПВК/ФТ – запобігання та протидія легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення
- СПФМ – суб'єкти первинного фінансового моніторингу
- ФМ – фінансовий моніторинг

ВСТУП

Основним інструментом у процесі функціонування економіки в будь-якій країні виступає банківська система, яка забезпечує безперервний рух грошових коштів між суб'єктами економіки. Через свою специфіку роботи, банківська система стає привабливою для проведення незаконних операцій з коштами або їх легалізації. Для України дане питання особливо актуальним, оскільки рівень злочинності у цій сфері є рекордно великим у порівнянні з іншими країнами світу, що і перешкоджає нормальному розвитку економіки, викликає нестабільність в соціальній та політичній сферах життя країни. Загальноприйнятим механізмом протидії фінансовим злочинам та контролю за фінансовими операціями вважається фінансовий моніторинг.

За останні роки України почала активно боротися із тіньовою економікою, проблемами відмивання «брудних коштів», та фінансуванням тероризму, що перш за все вплинуло на роботу банків, як центральної ланки фінансової системи, та зумовило розвиток інструментів, методів роботи фінансового моніторингу.

Даному питанню присвятили свої роботи такі вітчизняні та зарубіжні науковці як Дмитренко Е. С., Патюта І. М., Борець М. В., Гулько Л. Г., Ковч Т. Б., Глущенко О. О., Семеген І. Б., Самородов Б. В., Уткіна О. В., Бисага К. В., Єфименко Т. І., Гасанов С. С., Користін О. Є., Вітлінський В. В., Великоіваненко Г. І., Тарулло Даніель, Сюй Кайю, Вейц О. І. та інші. Проведений аналіз праць даних вчених обумовив виникнення ряду питань, яким і присвячена дана кваліфікаційна робота.

Метою кваліфікаційної роботи є поглиблення теоретичних засад у сфері фінансового моніторингу, визначення особливостей функціонування внутрішнього контролю в банках, аналізу ролі банківської системи у виявленні фінансових злочинів, її сучасний стан та проведення комплексної оцінки ефективності фінансового моніторингу в банківській системі на основі розрахунку інтегрального показника.

Мета даної роботи обумовила ряд завдань для вирішення:

- визначити сутність та основні елементи побудови системи фінансового моніторингу;
- дослідити особливості формування системи фінансового моніторингу та внутрішнього контролю в банках України;
- оцінити роль банків у сфері фінансового моніторингу та виявленні фінансових злочинів;
- проаналізувати стан та динаміку основних показників діяльності банківського сектору України за 2016-2020 рр.;
- розрахувати інтегральний показник ефективності фінансового моніторингу банківського сектору.

Об'єктом дослідження є система протидії відмивання та легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом через банківський сектор України.

Предметом дослідження виступають теоретико-методологічні положення до функціонування системи фінансового моніторингу в комерційних банках.

В процесі написання даної роботи було використано ряд методів: теоретичного узагальнення та синтезу – при визначенні сутності фінансового моніторингу; порівняння – при співставленні різних підходів науковців; графічний – для наочного представлення динаміки основних показників роботи комерційних банків України; табличний – для систематизації та представлення статистичних даних та результатів дослідження; аналітичний – у процесі узагальнення статистичних даних, та формування висновків до них; індексний метод – для розрахунку кількісної оцінки рівня ефективності фінансового моніторингу України.

Інформаційною базою даного дослідження стали: нормативно-правові акти, що стосуються фінансового моніторингу в Україні та банківської діяльності; підручники, навчальні посібники, періодичні видання, наукові праці та статті вітчизняних і зарубіжних вчених; статистичні дані Державної служби фінансового моніторингу, Міністерства фінансів, Національного банку України.

Результати даної роботи внесли наукову новизну у сфері розвитку теоретичних положень, обґрунтуванні методичних підходів та оцінці сучасного стану ефективності фінансового моніторингу в банках, що відрізняє дане дослідження від вже існуючих, які в основному стосуються фінансового моніторингу усіх суб'єктів.

Практичне значення одержаних результатів полягає у використанні результатів розрахунку інтегрального показника ефективності фінансового моніторингу у банківській системі для подальших досліджень, щодо удосконалення системи фінансового моніторингу або формування власних висновків щодо даного показника.

У межах теми даного дослідження здобувачем були опубліковані такі роботи:

– Мордань Є. Ю. Виникнення ризиків легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом у банківських установах / Є. Ю. Мордань, К. В. Діденко // Актуальні проблеми розвитку фінансової системи України в умовах інтеграційних та глобалізаційних процесів: збірник I Всеукраїнської науково-практичної конференції (22 червня 2020 року). Херсонського національного технічного університету, 2020. С. 117-119. [43]

– Мордань Є. Ю. Організація внутрішньобанківської системи протидії відмиванню доходів /фінансуванню тероризму / Є. Ю. Мордань, К. В. Діденко // Проблеми та перспективи розвитку фінансово-кредитної системи України: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Суми, 22–24 листопада 2021 року) / Навчально-науковий інститут бізнесу, економіки та менеджменту Сумського державного університету. Суми, Сумський державний університет, 2021. С. 106-109. [44]

– Мордань Є. Ю., Журавка О. С., Діденко К. В., Кравченко Я. І. Фінансова безпека банківської системи України: сутність та оцінка. *Бізнес Інформ*. 2021. №1. С. 243–251. [46]

1 ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ В БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВАХ

1.1 Сутність та особливості формування системи фінансового моніторингу

Динамічний розвиток світової фінансової системи, поява нових технологій та цифровізація економіки, окрім позитивних процесів, завжди супроводжується появою економічних ризиків, одним з яких є ризик, пов'язаний із тіньовими фінансовими операціями. На сьогоднішній день, рівень розвитку економіки України досяг такого рівня, що реалізація вищезгаданих ризиків стала однією з найважливіших проблем, що несе в собі загрозу для всієї фінансової системи України. [45]

Створення ефективної системи протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом та фінансування тероризму стала ціллю як міжнародної спільноти, так і для окремо взятої країни. Україна, маючи за мету зберегти фінансову безпеку та підтримувати її на належному рівні, робить все можливе для створення механізмів контролю та нагляду за грошовими потоками. Одним з таким механізмів у сфері ПВК/ФТ є фінансовий моніторинг.

Навіть остання редакція Рекомендацій FATF зазначає, що задля протидії відмивання грошей і фінансування тероризму (далі ПВК/ФТ) у системі будь-якої країни повинна бути налагоджена система моніторингу, на предмет їх відповідності вимогам міжнародних стандартів [3].

Визначення поняття «фінансовий моніторинг» (далі ФМ) є законодавчо закріпленим в Законі України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення», яке визначає його як певну сукупність заходів державного та первинного ФМ для досягнення ПВК/ФТ [52].

Дослідивши та проаналізувавши підходи вітчизняних та зарубіжних науковців до визначення поняття ФМ (додаток А), можна побачити, що деякі

наковці виділяють ФМ як особливу форму та частину фінансового контролю [25, 28, 50]; дехто з вчених виділяє його як невинний процес спостереження за фінансовими потоками [10, 11, 22, 32, 35]; такий науковець як Балануца О. О. у своєму визначенні взагалі зазначає ФМ як загальну систему спостереження за змінами в об'єкті управління, а не як систему протидії ВК/ФТ [8].

Вовчак О. Д. і Стаднійчук Р. В. [18] у своїй роботі трактують ФМ як такий інструмент, що за допомогою оцінки ризиків, спричинених невизначеністю зовнішнього та внутрішнього середовища (ризиковою ситуацією).

Такий науковець як Прошунін М. М. [58] зазначає, що фінансовий контроль у банку, або в будь-яких інших підприємствах повинен здійснювати такі заходи, що спрямовані на ПВК/ФТ та виключення можливості бути залученим названого суб'єкта фінансового моніторингу в будь-які фінансові злочини.

Сюркало Б. І. додає, що ФМ який проводиться з метою ПВК/ФТ повинен бути запроваджений в суб'єкті контролю як частина системи внутрішнього контролю, організованого відповідно до законодавства України [66].

Куришко О. О. пропонує визначення ФМ з методологічного погляду. Він пропонує в методологічному плані, під визначенням розуміти сукупність форм і методів взаємовідносин, які утворилися через взаємодію клієнтів з фінансовими установами, ціль яких забезпечення заходів щодо повного та своєчасного запобігання і протидії ВК/ФТ з урахуванням вітчизняного та зарубіжного законодавства в сфері ПВК/ФТ [42].

Опрацювавши визначення та підходи науковців окрім вищезазначених, визначення яких є в таблиці у додатку А [19, 20, 21, 24, 61, 63], ми можемо зробити висновок, що в українській практиці поняття ФМ та «система запобігання та протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом» є ототожненими, та сприймаються синонімічно. Проте, беручи до уваги міжнародний досвід боротьби з відмивання коштів, та їх підходи до побудови системи фінансового моніторингу, можна зробити висновок, що вони данні поняття не зв'язують один з одним [17].

Отже, на основі досліджених джерел, ми робимо свій висновок, що ФМ – це сукупність заходів, що пов'язані із контролем за рухом грошових коштів, що

відбуваються у фінансовій системі, з ціллю ідентифікації їх походження та класифікації згідно з законодавчими вимогами та правилами, для того, щоб вчасно виявити та протидіяти ВК/ФТ.

Підкреслимо, що згідно з законодавством України система державного та первинного ФМ відбувається на основі функціонування її суб'єктів і заснована на таких принципах: повна підзвітність та підконтрольність, взаємопов'язаність; нейтралітет до діяльності суб'єктів фінансового моніторингу; відокремлення завдань та обов'язків, що покладені на учасників; принцип превентивності роботи [53].

У кожного суб'єкта ринка своя організація ФМ, яка представлена певними регулюючими органами. У банків цей орган – НБУ, а в учасників ринку цінних паперів – НКЦПФР і Нацкомфінпослуг. Також в державній системі ФМ за механізм інформування щодо підозрілих фінансових операцій для банків відповідальний – НБУ, а для інших установ – Кабінет Міністрів України [41].

Сутність моніторингу полягає в контролі та спостереженні за процесами у сфері управлінської діяльності, з подальшим його аналізом із застосуванням правових актів. Переважно використовують такі способи і прийоми перевірок, як спостереження, аналіз, на основі яких суб'єкт доходить власних висновків, робить оцінки та прогнози щодо стану чи динаміки розвитку [13].

Основними законодавчими документами на які спираються більшість країн у сфері ПВК/ФТ є Рекомендації Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF), Егмонтської та Вольфсберзької групи, Базельського комітету, MONEYVAL [38].

Міжнародну групу FATF було створено в 1989 році спеціально для розробки заходів з протидії «відмиванню» доходів. В документах даної організації зазначається, що криміналізація злочину повинна проводитись країнами відповідно до Конвенції Організації Об'єднаних Націй про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин (Віденська конвенція, 1988) та Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності (Конвенція Палермо, 2000) [3], при цьому визнання поняттю

«відмивання коштів» як злочину не дається, але є зазначені правопорушення, що приводять до отримання незаконних доходів. На офіційному сайті FATF вже зазначено, що відмивання коштів – це обробка кримінальних доходів для приховування їхнього незаконного походження [4].

В міжнародній практиці виділяють декілька моделей ФМ – американську, європейську та західноєвропейську (на основі досвіду Німеччини).

Банківські та інші фінансові установи Німеччини здійснюють ідентифікацію клієнта якщо сума операції перевищує 15 тис. євро або у разі встановлення довгострокових відносин, або якщо операція з якихось причин є підозрілою та має ознаки «відмивання» доходів [34].

При європейській моделі банки не мають певного ліміту, при перевищенні якого вони мають звітувати про операцію. Лише якщо транзакція є сумнівною, банки можуть підключити спеціальні органи.

Найбільш суворою є американська система. При американській системі банки мають повідомляти до спеціальних органів про всі операції, які перевищують ліміт в 10 тис. дол. США [21]. В США законодавством передбачена карна відповідальність за відмивання грошей, та закріплено перелік 180 підстав, за якими особа може бути притягнена до відповідальності [62].

У процесі євроінтеграції на Україну було покладено певну кількість зобов'язань щодо протидії легалізації злочинних доходів. Тому, всього за декілька останніх років було оновлено законодавство у сфері ПВК/ФТ, проваджені оновлені рекомендації ФАТФ, ухвалена Стратегія розвитку системи запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення на період до 2020 року [60].

В Україні система ФМ має змішані риси різних моделей, проте найбільш принцип її роботи схожий на американську модель. Схематично державна система моніторингу має такий вигляд (рис. 1.1).

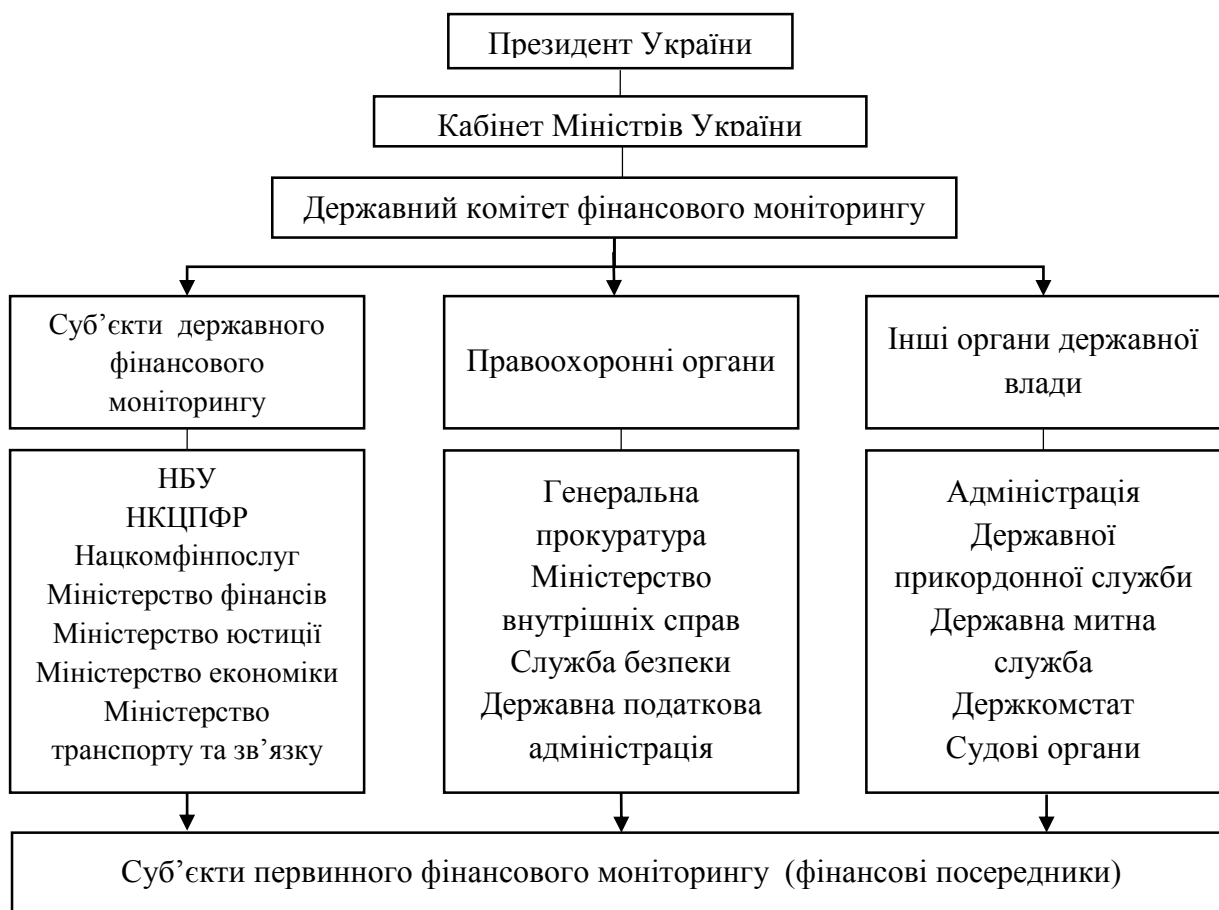

Рисунок 1.1 – Система фінансового моніторингу в Україні [48]

Основним органом, на який покладено обов'язок ефективної роботи системи фінансового моніторингу є Державна служба фінансового моніторингу України (далі ДСФМУ). Діяльність даної служби регламентується та контролюється Кабінетом Міністрів України. Даний уповноважений орган діє на підставі Положення № 537 [53].

Для забезпечення міжнародного співробітництва у сфері фінансового моніторингу ДСФМУ має право:

- на укладання міжнародних міжвідомчих угод з іншими країнами про співробітництво;
- встановлювати партнерські відносини з уповноваженими іноземними органами, які можуть поділитися досвідом та інформацією щодо AML/CFT та розповсюдження зброї масового знищення;
- забезпечити співпрацю з FATF, MONEYVAL та інші;

– проводити засідання, формувати комітети й робочі групи, організовувати наукові конференції з певних питань [49].

Зазначимо, що під впливом міжнародного досвіду та умовах інтеграції України в ЕС, відбулися певні зміни Закону № 361-IX на підставі ЗУ № 524-IX від 04.03.2020, які адаптують українське законодавство з питань ВК/ФТ до норм четвертої Директиви ЄС 2015/849 [2] та Регламенту ЄС 2015/847, стандартів FATF. Зміни Закону № 361-IX стосуються таких сфер діяльності: транзакції, процедура ідентифікації/верифікації, ризик-орієнтований підхід та впровадження нової системи штрафних санкцій до банків. Розглянемо коротко зміни в кожній із сфер:

1) Було збільшено ліміт щодо суми фінансової операції, яка підлягає фінансовому моніторингу – з 150 тис. грн до 400 тис. грн, також зазнали змін кількість ознак фінансових операцій, що підлягають обов'язковому фінансовому моніторингу – вони зменшилися, та залишилось 4, а саме такі: PEPs; операції з ризиковими юрисдикціями; операції з готівковими коштами; операції з переказу коштів за кордон та з-за кордону.

2) Процедуру верифікації було осучаснено, та запроваджено так звану «відеоідентифікацію», що дозволяє ідентифікувати клієнтів віддалено.

3) Запровадження ризик-орієнтовного підходу дозволяє банку самостійно визначати рівень перевірки та ризиковості клієнта. Тобто для клієнтів з відносно без ризиковими проектами як зарплатний, виплата стипендій, пенсій та інше, буде приділятися мінімум уваги та контролю.

4) Нововведення в сфері штрафних санкцій полягає у новому визначенні видів порушень та розміру штрафів за них.

Базовою ланкою національної системи фінансового моніторингу є суб'єкти первинного фінансового моніторингу (далі СПФМ). Перелік суб'єктів, що відносяться до даного списку є регламентованим у законодавстві України – ЗУ № 361-IX, стаття №5 [52].

Зобразимо перелік СПФМ схематично на рис. 1.2.

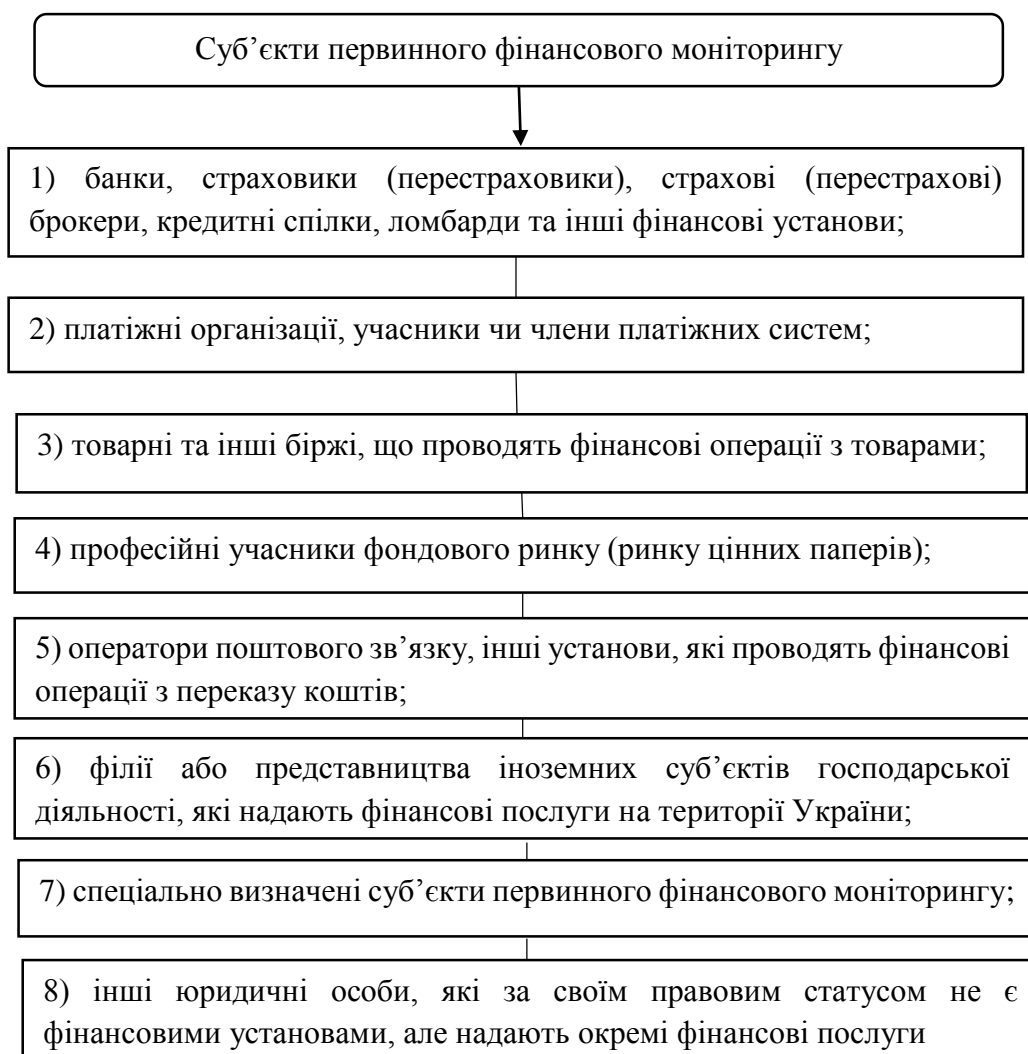

Рисунок 1.2 – СПФМ [47]

Аналіз деяких напрацювань вчених [9, 12, 21, 27, 36] дає нам змогу підкреслити, що банківські установи є найголовнішими СПФМ, оскільки специфіка їх роботи передбачає розподіл фінансових коштів між різними сферами економіки, що і обумовлює схильність банків до виникнення ВК/ФК. Доказом цього є аналіз статистичних даних в роботі [27], який доводить зосередження злочинних дій з ВК/ФТ саме в банківській сфері.

Взагалі кожна фінансово-кредитна установа має ризик бути втягнутої в різноманітні злочинні процеси ВК/ФТ. Тому необхідність удосконалення комплексу заходів фінансового моніторингу у фінансово-кредитних установах, зокрема у банках, є важливим кроком для досягнення та підтримання фінансової безпеки як банківської системи України, так і економіки в цілому.

В процесі впровадження і удосконалення системи ФМ необхідно брати до уваги міжнародний досвід, оскільки рівень розвитку сучасної банківської системи України свідчить про все активне впровадження в діяльність банків європейських стандартів доступності, якості фінансових послуг, їх відкритості та надійності як ділових партнерів. Аналіз проблем, через які несли величезні збитки фінансово - кредитні установи, в особливості банки, довів що проблем можна було б уникнути, якби банки мали ефективні системи внутрішнього контролю – такі висновки зробив Базельський комітет [39].

1.2 Специфіка організації фінансового моніторингу і внутрішнього контролю в банку

Досвід зарубіжних та вітчизняної фінансової системи свідчить, що головним джерелом проникнення злочинних доходів в економіку виступають фінансові установи, і в першу чергу це банки. Тому створення ефективної системи ПВК/ФТ повинно стосуватися саме банківського сектору економіки, через що виникає необхідність здійснення масштабних удосконалень в галузі регулювання правовідносин між усіма суб'єктами банківської системи.

Науковець Вітлінський В. В. дотримується такої думки, що без ризику банк не отримає істотних прибутків, і це є абсолютно нормальним [15]. Проте, реалізація ризику ВК/ФТ та інших негативно впливає на їх діяльність, а особливо на репутацію банківських установ, та посилює недовіру до неї з боку вкладників, що є недопустимим. Відмітимо, що у міжнародній практиці інформація про банки, які були позбавлені ліцензії саме за участь у відмиванні доходів, одержаних злочинним шляхом, є публічною, що забезпечує дотримання міжнародного принципу транспарентності у сфері банківської діяльності [1].

Підкреслимо, що на сьогоднішній день наша держава активно працює в напрямі боротьби з фінансовими злочинами, перш за все зобов'язавши банківську

систему, як основний інструмент розподілу коштів між суб'єктами, проводити ФМ щодо виявлення підозрілих фінансових операцій і схем легалізації злочинних доходів їх клієнтами.

Для з'ясування взаємовідносин та сутності внутрішнього та фінансового моніторингу в банківській системі, доцільно розглянути практичний та правовий аспект діяльності НБУ та банківських установ у сфері протидії легалізації незаконних доходів.

Аналіз наукових джерел [14, 33, 64, 71] дозволив нам зрозуміти, що внутрішній контроль – це безперервний процес, що відбувається на всіх рівнях роботи банку та сприяє досягненню мети банку, визначеної стратегією його розвитку. Працювати відповідно до нормативно-правових актів, та контроль за участю у протиправній діяльності – не єдині напрями, що підлягають внутрішньому контролю.

Зарубіжні науковці також працювали над цією проблемою – Фелаг Ш. [70], Сюй Кайю [65], Тарулло Д. К. [6] і багато інших авторів, які в своїх працях визнають особливу роль фінансових установ у питанні легалізації активів, та підкреслюють важливість ефективності внутрішнього контролю як необхідної частини корпоративного управління.

Відповідно до положення НБУ, внутрішній контроль у банку – це певна сукупність інструментів, які повинні гарантувати достовірність, повноту та актуальність інформації, яка підлягає перевіркам від керівництва, контролювати дотримання власних та зовнішніх нормативних актів при здійсненні операцій, управління ризиками, рентабельне використання активів банку та сприяння досягнення поставлених цілей [55].

Прибуткова діяльність та недопущення збитків – це першочергове завдання для банку, відповідно і для внутрішнього контролю. Призвести до виникнення збитків може реалізація різних ризиків та поява несприятливих подій, що є небажані для кредитної організації. Серед несприятливих подій – значні збитки, підрив репутації банку, здійснення операцій на збиток кредитній організації (розкрадання, конфлікти інтересів), порушення нормативно-правових актів, які

регулюють банківську діяльність та можливість бути втягнутим у систему ВК/ФТ. Тому, з метою забезпечення економічної безпеки банк має створювати ефективну систему внутрішнього контролю.

Про ФМ можна сказати, що його сутність проявляється через його основні функції: ідентифікація економічних процесів, оцінка впливу їх взаємозв'язків, урахування зовнішніх чинників, що мають вплив на показники та забезпечення сумісності останніх [67].

Законодавчо здійснення внутрішнього контролю та моніторингу банку контролюється Постановою НБУ від 19.05.2020 р. №65 [54]. Виходячи зі змісту цього положення, можемо сказати що воно вимагає наявності у банків належної внутрішньобанківської системи ПВК/ФТ та проведення первинного фінансового моніторингу. У 7 пункті 2 підпункті цього положення висловлюється вимога до банків зі створення окремого структурного підрозділу для ПВК/ФТ. За неналежне виконання даних вимог несе відповідальність голова правління банку та відповідальний працівник банку.

Зазначимо, що в Законі України "Про Національний банк України" [56] НБУ визначається як орган регулювання і нагляду за банківськими установами, та який здійснює постійний нагляд за дотриманням банками норм законодавства, власних нормативно-правових актів та обов'язкових економічних нормативів. Проте він не містить положень, що наділяють НБУ як орган фінансового контролю, повним спектром повноважень у сфері протидії легалізації злочинних доходів у банківській системі, хоча таку контрольну функцію він здійснює.

Разом з тим, ст. 18 ЗУ №361-ІХ [52] наділяє НБУ такими повноваженнями, які можуть застосуватися суб'єктами державного фінансового моніторингу, у нашому випадку це НБУ, до СПФМ, тобто банків, у випадку недотримання вимог законодавства в сфері ВК/ФТ. З цього ми робимо висновок, що функцію фінансового контролера НБУ все-таки виконує.

Як ми вже зазначали у першому підрозділі, ЗУ №361-ІХ [52] було оновлено у 2020 році, що звісно відобразилося на діяльності внутрішнього контролю та моніторингу у банках. НБУ був зобов'язаний у трьох місячний строк адаптувати

існуючі нормативно-правові акти до положень цього закону. Дані зміни стосувалися Положення №65 [54], які внесли наступні новації:

- була регламентована процедура дистанційної верифікації клієнтів;
- дозволено використання закордонного е-паспорту для ідентифікації;
- оновлено вимоги до виявлення кінцевих бенефіціарних власників;
- була встановлена нова процедура інформування про порушення ФМ (whistle-blowing);
- прийняті нові правила роботи з клієнтами, що пов'язані із політикою, членів їх сім'ї та пов'язаних осіб.
- було описано порядок замороження/розмороження активів, які належать особам із списку терористів;
- критерії ризику та індикатори підозрілості фінансових операцій були описані в базовому переліку;
- було дозволено банкам використовувати результати ідентифікації та верифікації від зобов'язаних третіх осіб та доручати цю функцію агентам.
- надані ознаки неналежної системи управління ризиками банку.

Проаналізувавши вищезгадане Положення №65 [49], ми помітили, що способи протидії ВК/ФТ описано загально та без конкретики, а механізм роботи або окремі заходи з протидії не визначаються. В цьому ми бачимо такий підхід НБУ, що банківські установи самостійно не в змозі забезпечити виконання функцій протидії, що і обумовлює необхідність додаткових досліджень та подальшої розробки такого механізму для банків. Проте деякі рекомендовані заходи Положенням [54] ми можемо віднести до протидії, хоча там вони названі як запобіжні.

Ми розподілили функцій банку на запобіжні та ті, що протидіють ВК/ФТ, та побудували їх схему (рис. 1.3).

Рисунок 1.3 – Основні функції оперативної роботи системи запобігання та протидії легалізації доходів клієнтів банку [54]

Схема на рис. 1.3 демонструє нам основні елементи, які потрібна містити система запобігання та протидії ВК/ФТ будь-якого українського банку. Деякі з функцій запобігання можуть виступати саме як заходи протидії ВК/ФТ, тому що їх реалізація перешкоджає легалізації сумнівних коштів клієнтів.

На рис. 1.3 зображені функції оперативної роботи із запобігання та протидії легалізації доходів, які не враховують низку підготовчих, організаційних та комунікаційних складових системи, зокрема таких:

- облік банку як СПФМ;

- створення, затвердження, використання, та удосконалення внутрішніх документів банку з питань фінансового моніторингу;
- комунікацію, обмін інформацією, виконання рішень уповноважених органів;
- призначення та діяльність уповноваженого працівника банку з питань фінансового моніторингу та робота з персоналом банку.

Зазначимо, що правила ФМ та внутрішнього контролю банк встановлює самостійно. Дані правила повинен затвердити уповноважений працівник банку, та нести відповідальність за їх належне виконання. Ці правила повинні враховувати вимоги законодавчих актів України, у сфері протидії ВК/ФТ, нормативно-правових актів Національного банку України, актів ДКФМУ, прийнятих на виконання та відповідно до цих законів, а також рекомендації Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей, Базельського комітету банківського нагляду.

Одним з принципів роботи та функціонування правил внутрішнього фінансового моніторингу є залучення до цього процесу самих працівників банку (у межах компетенції). Оскільки вони мають бути зацікавлені у сфері виявлення та протидії ВК/ФТ.

Система моніторингу банку, як і система внутрішнього контролю банку має декілька рівнів: мікро- макrorівні, банківські операції, співробітник-клієнт. На кожному з рівнів повинна бути своя методика спостереження, оскільки об'єкти контролю на них різні.

На рівні взаємодії співробітника з клієнтом контролювати потрібно безпосередньо самого працівника, слідкувати за його рівнем знань та вмотивованості. Оскільки цьому рівню притаманні ризики, що виникають через недотримання працівником банку службових обов'язків у межах встановленої компетенції.

Якщо ми кажемо про рівень контролю операцій, то тут необхідно контролювати їх відповідність до вимог законодавства слідкуючи за обсягом, характером виникнення та умов проведення.

Об'єкт контролю на рівні самої установи – це загальний стан системи прийняття рішень у банку, або іншими словами контроль дій начальника підрозділу фінансового моніторингу банку, та члена правління банку, та відповідність їх діяльності до встановлених норм щодо прийняття банком ризику легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом.

На макрорівні об'єктом контролю є стан превентивних заходів, які були спрямовані для запобігання і нейтралізації шкоди економічним інтересам держави через певну політику банку яка не відповідала стандартам ПВК/ФТ.

Система внутрішнього контролю банку не буде успішно працювати без компетентних співробітників: відповідального за систему; керівників та працівників відділів банку, які безпосередньо обслуговують клієнтів та беруть участь у здійсненні фінансового моніторингу, зокрема: відділу обслуговування корпоративних клієнтів; відділу обслуговування клієнтів – фізичних осіб; відділу валютного контролю; відділу загального кредитування; відділу платіжних систем; відділу управління цінними паперами; юридичного департаменту [40].

Вагомою складовою внутрішньобанківського контролю, є комплаєнс, іншими словами – дотримання банком законодавства, нормативно-правових та етичних норм ведення бізнесу, тобто засвідчення прозорості діяльності банківських установ.

У міжнародній практиці вже давно використовують таке поняття як «комплаєнс», що в перекладі означає «відповідність вимогам». До того ж, згідно з International Compliance Association поняття «комплаєнс» офіційно визначається в документах, як відповідність дій законам, дотримання набору правил і норм або інших встановлених вимог [5].

Науковці Колодизев О. М. та Правдива Л. інтерпретують термін «комплаєнс» як дотримання банківської діяльності певним законам та правилам, відповідній нормативно-правовій базі, з ціллю забезпечення безпечної діяльності [37, 51].

Даний термін в українському середовищі виник відносно недавно, та використовується переважно в банківській сфері. З огляду на це, поняття «комплаєнс» чітко не визначене на законодавчому рівні в Україні, як і його

попереджувальні заходи та процедури здійснення, але воно використовується в регламентуючих документах НБУ. Проте Базельським комітетом з банківського нагляду було розроблено та опубліковано принципи організації комплаєнсу в банківських інституціях [7]. Схематично ми зобразили структуру даних принципів на рисунку Б.1 у додатку Б.

Звернемо увагу на те, що в Методичних рекомендаціях щодо вдосконалення корпоративного управління в банках України [57] зазначається, що кожен банк повинен створити свою систему комплаєнс, для того щоб контролювати дотримання законодавства України, нормативів, правил, внутрішніх політик, стандартів і кодексів, що стосуються діяльності банку. Відповідальною за діяльність системи комплаєнс є Спостережна рада банку, яка може затверджувати політику банку з дотримання законодавства та внутрішніх процедур банку, у тому числі положення про систему комплаєнс, які розробляє Правління банку.

Загалом, вітчизняні банки знаходяться лише на початковому етапі запровадження системи комплаєнс, хоча досвід зарубіжних колег свідчить про те, що такі системи присутні в багатьох банках, та забезпечують їм позитивний фінансовий результат. Крім того, на міжнародному рівні визначені загальні засади побудови ефективної системи комплаєнс, які визначають механізм та регламент здійснення комплаєнс-контролю.

Проведене дослідження організації ФМ банку дозволило нам визначити, що:

1. Метою ФМ банківської установи є запобігання її використанню для легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом.

2. Об'єктом первинного фінансового моніторингу виступають фінансові операції клієнтів банківської установи, які досліджуються на предмет наявності ризиків використання активів з метою ВК/ФТ.

3. Об'єктами, що піддаються контролю є установи та організації різних форм власності, та фізичні особи, що здійснюють фінансові транзакції та користуються банківськими послугами.

4. Суб'єкти контролю залежать від рівня ФМ, та можуть бути такими: працівник банку, банківська операція, стан системи прийняття рішень у банку та стан превентивних заходів.

5. Процес здійснення первинного фінансового моніторингу нормативно врегульований.

6. Спостереження та перевірки – це основні методи ФМ.

7. Під час здійснення внутрішнього контролю використовуються документальні прийоми узагальнення та реалізації результатів контролю.

Підсумовуючи вищевикладену інформацію, та аналіз відповідних теоретичних напрацювань та досліджень, можемо зробити висновки, що ФМ банківської установи – це така особлива форма внутрішнього банківського контролю. Також, ФМ банку відіграє важливу роль в системі економічної безпеки банківської установи, оскільки забезпечує захист її ресурсів шляхом запобігання використанню банківської установи для легалізації кримінальних доходів та при цьому сприяє досягненню встановлених нею (установою) орієнтирів і цілей розвитку при дотриманні вимог законодавства.

Ми дійшли до висновків, що ФМ банку можна розглядати більш ширше, та зробити висновок що це – важлива умова забезпечення економічної безпеки банку, яка здійснюється за допомогою сукупності економіко-правових і організаційних заходів зовнішніх (ДКФМУ, НБУ, правоохоронні органи) та внутрішніх суб'єктів забезпечення безпеки банківської діяльності для попередження та уникнення ризиків ВК/ФТ на рівні окремої установи, і загалом всього банківського сектору.

2 ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ БАНКІВСЬКОГО СЕКТОРУ В УКРАЇНІ

2.1 Аналіз результатів діяльності банків України та дотримання заходів безпеки в системі фінансового моніторингу

Ми же з'ясували, що банківські установи через специфіку своєї діяльності найчастіше бувають задіяні у схемах ВК/ФТ їх клієнтами, і саме через це НБУ застосовує до них різноманітні профілактичні та обмежувальні заходи. З огляду на це, є необхідним дослідити діяльність банків щодо дотримання ними заходів безпеки в системі фінансового моніторингу. Що і визначає мету даного підрозділу – узагальнення практичного досвіду діяльності банків України з дотримання безпеки в системі фінансового моніторингу.

Згідно зі словами Внукової Н. М. [16], ризик появи та здійснення сумнівних або незаконних операцій найбільш притаманний банкам, платіжним системам та операторам поштового зв'язку.

Для з'ясування правильності ствердження дослідниця проаналізуємо динаміку кількості повідомлень про фінансові операції до Держфінмоніторингу (табл 2.1).

Таблиця 2.1 – Динаміка кількості повідомлень про фінансові операції від банків та небанківських установ протягом 2016 – 2020 рр, шт., [29]

Рік	Банківські установи	Небанківські установи
2016	6260727	59049
2017	7940799	72701
2018	9871608	98184
2019	11327040	110334
2020	4675432	50105

Як бачимо з табл 2.1 саме банки надсилають найбільше повідомлень до ДСФМУ, що підпадають під ФМ. Загальна динаміка кількості повідомлень зростала до 2019 року, а у 2020 різко впала. Така тенденція зумовлена постійним

оновленням та змінами законодавства, зокрема ЗУ [1]. Проте у кожному з аналізованих років основним інформувальником серед СПФМ залишалися банки.

Дослідимо які саме повідомлення надсилалися до ДСФМУ у розрізі виду фінансового моніторингу, що був до них застосований (рис. 2.2).

Таблиця 2.2 – Дані, отриманні ДСФМУ, стосовно фінансових операцій в розрізі ознак фінансового моніторингу за період 2016-2020 рр., % [29]

Рік	З ознаками обов'язкового моніторингу	З ознаками внутрішнього моніторингу	З ознаками обов'язкового та внутрішнього моніторингу	Надійшли на запит від ДСФМУ
2016	93,76	4,99	1,21	0,04
2017	95,24	3,72	0,91	0,13
2018	96,9	2,6	0,4	0,003
2019	96,99	2,5	0,5	0,004
2020	96,54	3,1	0,35	0,01

Як бачимо з табл. 2.2, більша частина повідомлень має ознаки, що підлягають обов'язковому фінансовому моніторингу – понад 93 % на протязі всього аналізованого періоду. Найменшу кількість займають повідомлення, що надійшли на запит для відстеження фінансових операцій – не більше 0,1 % питомої ваги.

Якщо дивитися на показники в динаміці, то бачимо що з 2016 по 2019 роки відбувалося збільшення питомої ваги операцій взятих на обов'язковий ФМ та зменшення питомої ваги операцій для яких потрібен внутрішній ФМ. Проте, з 2020 року ситуація змінилася, та тенденції даних показників стали протилежними, це пов'язано оновленням законодавства в кінці 2019 року.

Згідно із ЗУ [52] є чотири типи операцій з підвищеним ступенем ризику, за якими встановлено обов'язковий моніторинг: операції РЕPs, членів їх сім'ї та/або осіб, пов'язаних з політично значущими особами; перекази за кордон, зокрема до офшорних зон; операції з готівкою; операції, де учасник/банк із країни, що не виконує рекомендації FATF у разі, якщо сума за операцією дорівнює чи перевищує 400 тис. грн (для суб'єктів господарювання, які надають послуги у сфері лотерей та/або азартних ігор, – 30 тис. грн) [52]. Також згідно із ст. 5 цього ж Закону №361-IX такі операції, що пов'язані із іноземними фінансовими установами, іноземними

публічними діячами та членами їх сімей, клієнтами, до яких застосовані санкції, клієнтів, місцем проживання (перебування, реєстрації) яких є держава з переліку офшорних зон – вважаються з підвищеним рівнем ризику [52]. Постанова Правління НБУ [54] також до зони високого ризику відносить: операції клієнтів, що здійснюють діяльність у сфері віртуальних активів; клієнтів, щодо яких у банку є підозра про здійснення ними операцій ВК/ФТ, учинення інших злочинів їх належності до компаній-оболонки [54]. Тому банк повинен посилювати ідентифікацію таких операцій та проводити додаткову перевірку клієнтів що їх здійснюють.

Операціями з низьким рівнем ризику вважаються такі, які проводяться за нескладними транзакціями, та якщо особа, що їх здійснює немає підозри у ВК/ФТ. Наприклад, це операції, учасниками яких є органи державної влади, дипломатичні представництва іноземних держав, публічні юридичні особи з лістингом акцій на міжнародно визнаних біржах, особи, які мають рахунки для отримання заробітної плати та соціальних виплат, підприємства ЖКГ. Такі операції не підлягають особливій увазі зі сторони банку, та не проходять детальну ідентифікацію та деталізацію.

Згідно з останнім річним звітом НБУ за 2020 рік [59] та ключових показників, поданих у цих звітах, кількість діючих банків на кінець 2020 року становила 74 діючих банків. Загалом доцільно дослідити статистику щодо кількості діючих банків яку ми навели на рис. 2.1.

Рисунок 2.1– Статистика діючих банків України за період 2016-2020 рр, шт [59]

Як видно з рис. 2.1, кількість діючих банків на протязі всього періоду зменшується. Така тенденція зберіглася після фінансової кризи 2014-2015 рр., до того ж непрозорість банківської діяльності та приналежність до олігархічних кланів призвела до такого стрімкого зменшення їх кількості. Наприклад до 2014 року, НБУ не мав повної інформації про всіх кінцевих бенефіціарів банків-резидентів України, що і підтверджує корумпованість банківської системи на той період часу. Як свідчить практика, то саме маловідомі банки без певного рейтингу займалися ВК/ФТ та переведенням їх в офшорні зони, обслуговуванням вузького кола власних клієнтів без урахування реальних потреб економіки.

У ДСФМУ наголошують, що використання готівки як самого легкого інструмента у процесі відмивання доходів, наразі є актуальним та проблемним питанням як для нашої країни, так і для інших країн світу [68].

Зважаючи на вищесказане буде доцільним дослідити динаміку готівкового обороту в Україні (рис 2.2).

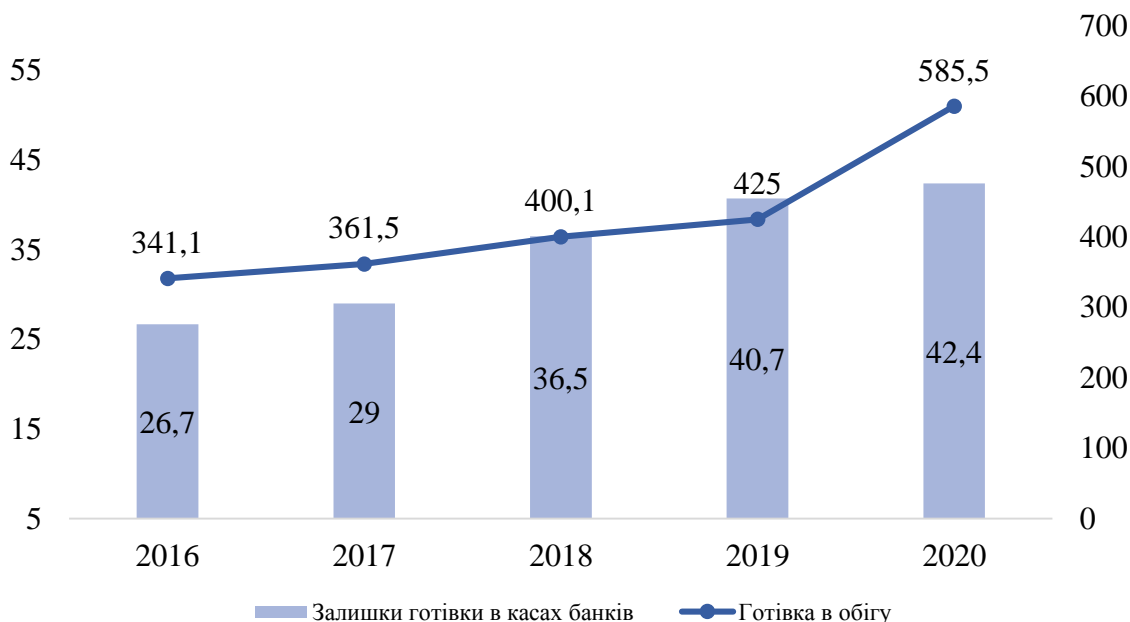

Рисунок 2.2 – Готівка в обігу та залишки готівки в касах банків за 2016-2020 рр, млрд грн, [59]

Як бачимо з рис. 2.2 готівка в касах банків та в обороті активно зростала на протязі всього аналізованого періоду. Станом на 2020 готівка в обігу збільшилася

на 133,4 млрд грн, або на 31,4% (за 2019 рік збільшення готівки в обігу відбулося на 24,9 млрд грн, або на 6,2%). Така тенденція пояснюється тим, що люди почали більше заощаджувати кошти, та підвищився попит на ліквідні активи внаслідок невизначеності через поширення COVID-19 та введенням тривалого карантину. Аналогічні тенденції спостерігалися і в інших країнах світу.

У межах даного дослідження буде доцільним проаналізувати сучасний стан банківської системи України, що уточнить наші висновки щодо ефективності фінансового моніторингу, та його взаємозв'язок зі станом банків у різні періоди часу.

Дослідимо результати діяльності комерційних банків України протягом досліджуваного періоду (табл. 2.3).

Таблиця 2.3 – Фінансові результати банківської діяльності України за період 2016-2020 рр., млн грн [23]

Рік	Доходи	Витрати	Результат діяльності
2016	190 691	350 078	-159 388
2017	178 054	204 545	-26 491
2018	204 554	182 215	22 339
2019	243 102	184 746	58 356
2020	250 171	210 445	39 727

Як бачимо з табл. 2.3, на протязі аналізованого періоду спостерігалася тенденція зростання фінансових результатів роботи банків. У 2016 році банківська система України мала рекордно великі збитки, що було спричинено формуванням резервів під проблемні кредити Приватбанком. Надалі ми бачимо позитивні тенденції, оскільки банки почали відходити від кризи 2014-2015.

Попри позитивні тенденції до 2019 року, у 2020 році результат діяльності банків зменшився на 18 629 млн грн, та склав 39 727 млн грн. Це пояснюється виникненням коронакризи та введенням карантину, що негативно вплинуло на всі сектори економіки, в тому числі і на банки. Формування резервів під очікувані збитки стало основною причиною погіршення фінансового результату сектору в 2020 році, як свідчить нам звіт НБУ за 2020 рік. До того ж негативно вплинуло

загальне зниження бізнес-активності під час карантину та падіння попиту на кредити й банківські послуги.

Основним джерелом доходів для банку є надання кредитів, тому проаналізуємо обсяги надання банками кредитів, в розрізі суб'єктів на табл 2.4.

Таблиця 2.4 – Динаміка обсягу кредитів, наданих банками України за період 2016-2020 рр., млн. грн [23]

Рік	Кредити, що надані органам державної влади	Кредити, що надані суб'єктам господарювання	Кредити, що надані фізичним особам	Кредити, надані небанківським фінансовим установам
2016	1 427	847 092	157 385	20
2017	1 517	864 412	170 774	42
2018	2 865	919 071	196 859	66
2019	4 724	821 936	206 737	33
2020	11 641	749 335	199 561	60

Як бачимо з таблиці 2.4, розмір наданих кредитів був максимальним у 2018 році, надалі темпи надання кредитування зменшилися. Перш за все збільшувалися кредити фізичним особам на поточні потреби, особливо у банків які спеціалізуються на цьому виді кредитування, завдяки зростанню реальних доходів населення та високій дохідності таких продуктів для банків.

У 2019 році відбулося скорочення суми наданих кредитів, а саме – кредитів наданих суб'єктам господарювання. Відбулося це через закриття кредитів державних монополій та дочірніх компаній міжнародних груп. Зі сторони населення збільшився попит на кредити, що пояснюється зростанням доходів населення.

2020 рік можна охарактеризувати зниженням темпів кредитування як фізичних, так і юридичних осіб. Через пандемію COVID-19 та введення карантину доходи населення знизилися, а негативні очікування зросли, що і було причиною зменшення попиту на кредитні продукти. Для підтримки малих підприємств, які понесли втрати від карантину, уряд запровадив державні програми, які передбачали часткову компенсацію відсоткової ставки та державні гарантії за кредитами, що частково поліпшило ситуацію.

Також доцільно проаналізувати яка була ситуація с депозитами клієнтів в банках за аналізований період, що покаже нам рівень довіри до банків, та скільки коштів у своєму розпорядженні мали банки. Динаміку ми представили на рис. 2.3.

Рисунок 2.3 – Динаміка темпів приросту депозитів, залучених банками України за період 2016-2020 рр., млн. грн [23]

Як бачимо з рис. 2.3 кошти клієнтів у банках мали тенденцію до зростання на протязі всього аналізованого періоду. Основним чинником збільшення були кошти фізичних осіб, проте у 2019 та 2020 роках збільшення відбувалося також за рахунок коштів суб'єктів господарювання. Навіть панічні настрої у 2020 році не вплинули на вкладників, ситуація була контрольованою.

Отже, у даному підрозділі ми дослідили участь та роль банків у фінансовому моніторингу, та можемо зробити висновок, що банки є найактивнішими з СПФМ, від яких залежить фінансова безпека всієї української економіки. Аналіз стану банківської системи України показав, що банки наразі активно працюють, на нарощують свої доходи попри кризові явища.

2.2 Оцінка ефективності фінансового моніторингу банківського сектору

Система ФМ як будь-яка інша система повинна працювати та показувати певний результат, або іншими словами демонструвати свою ефективність, інакше її використання буде невиправданим. Ефективність системи фінансового моніторингу визначає стан економічної безпеки в країні, впливає на рівень економічної злочинності, та величину тіньового сектора. Тому аналіз ефективності даної системи є її невід'ємною частиною.

У даному підрозділі ми розрахуємо ефективність ФМ банківського сектору за методикою розробленою науковцями Д'яконовою І. І. та Шиян Д. В. [26].

Виходячи з основної мети фінансового моніторингу – запобігання та протидія ВК/ФТ, ми можемо використати такі показники для визначення доцільності роботи даної системи в Україні:

- відношення суми щорічно виявлених незаконних операцій до реального ВВП. Джерелом інформації за даним показником є річні звіти ДСФМУ [30];

- показник рівня тіньової економіки в Україні, по відношенню до обсягу реального ВВП, що надається у статистичній інформації Мінекономіки [69].

Щоб розрахувати результати діяльності окремих структурних національної системи фінансового моніторингу (підрозділу фінансової розвідки, правоохоронних та наглядових органів), нам знадобляться такі показники, які розміщуються у звітах ДСФМУ:

- кількість повідомлень від банків про підозрілі фінансові операції. За допомогою даного показника ми зможемо оцінити прозорість фінансового моніторингу банківського сектору;

- кількість повідомлень, над якими взялися працювали ДСФМУ, у відношенні до загального числа коректних повідомлень, що були надіслані до ДСФМУ. Цей показник дасть нам можливість оцінити наскільки обґрунтовані

повідомлення були надіслані СПФМ, тому що він включає в себе ті повідомлення, що дійсно містять ознаки незаконної легалізації доходів або фінансування тероризму;

– відношення розпочатих кримінальних справ, до загальної кількості переданих документів ДСФМУ до правоохоронних органів – даний показник показує кількість сформованих справ, які фактично містять ознаки легалізації або фінансування тероризму, та дозволить нам зробити висновок про результативність діяльності ДСФМУ;

– співвідношення кількості застосованих штрафів, чи якихось інших санкцій до кількості проведених інспекційних перевірок загалом. Якщо ми кажемо про це у контексті банківської системи, то даним наглядовим органом виступає НБУ. Тому ми будемо використовувати для його розрахування кількість перевірок НБУ з питань фінансового нагляду та кількість з них що виявили порушення. Даний показник дасть нам уявлення про ефективність роботи НБУ, як суб'єкта, що здійснює нагляд за дотриманням банками законодавства у сфері протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом;

– кримінальні справи, за якими винесено вирок у суді, у відношенні до загального числа відкритих кримінальних проваджень що стосуються показань ДСФМУ – цей показник дасть нам інформацію про те, чи ефективна робота правоохоронних і судових органів у сфері запобігання фінансових злочинів.

Також доцільно розрахувати показник економічності, сутність якого полягає у тому, щоб витрати коштів на функціонування системи фінансового моніторингу були якомога меншими. Даний показник дасть нам інформацію щодо економічності та доцільності фінансування даного органу з урахуванням його ефективності, та дозволить зробити висновки чи пов'язана кількість асигнувань до ефективної роботи ДСФМУ [47].

Динаміку перерахованих вище показників за 2016-2020 роки ми навели у таблиці 2.5.

Таблиця 2.5 – Показники ефективності фінансового моніторингу банківського сектору України в 2016-2020 рр., % [30, 69]

Показник	Умовне позначення	Роки				
		2016	2017	2018	2019	2020
Сума можливої легалізації, (% до реального ВВП)	x ₁	2,25	2,43	11,27	2,51	1,99
Інтегральний показник рівня тіньової економіки в Україні, (у % від обсягу реального ВВП)	x ₂	33	32	29	27	30
Частка повідомлень від банків, (% від загальної кількості)	x ₃	98,10	98,71	98,66	98,82	98,55
Частка кількості повідомлень відібраних для активної роботи, (% від загальної кількості)	x ₄	4,52	4,95	5,26	4,63	25,92
Частка матеріалів, за якими порушені кримінальні справи, (% до кількості переданих справ)	x ₅	12,86	9,27	12,85	11,98	7,63
Частка кримінальних справ за якими винесено вирок, (% до кількості кримінальних справ)	x ₆	61,84	57,58	17,50	72,90	35,44
Частка виявлених порушень у банках, (% до кількості перевірок)	x ₇	65,56	100,00	37,61	50,55	15,13
Частка обсягів асигнувань на утримання уповноваженого органу, (% до видатків бюджету)	x ₈	0,0039	0,0167	0,0067	0,0080	0,0088

Щоб продовжити дослідження ефективності фінансового моніторингу необхідно нормалізувати показники. Для того щоб сформувати правильну множину індикаторів, потрібно забезпечити інформаційну односпрямованість показників x_i . Тому дані показники з табл 2.2 ми поділимо на стимулятори та дестимулятори. У подальшому розрахунку головного показника зв'язок з показником-стимулятором буде прямий, а з показником-дестимулятором – обернений. До дестимуляторів ми відносимо показники доцільності та

економічності (x_1, x_2, x_8), а до стимуляторів – показники результатів роботи ДСФМУ (x_3, x_4, x_5, x_6, x_7).

Згідно з методикою, нормалізацію показників ми будемо робити за максимальними для стимуляторів та мінімальними для дестимуляторів значеннями показників що у табл 2.2. Для утримання показників в діапазоні $[0; 1]$ ми використаємо формулу (2.1).

$$z_i = \begin{cases} \frac{x_i}{x_{max}} \\ \frac{x_{min}}{x_i} \end{cases} \quad (2.1)$$

- де z_i – нормалізований показник, що відповідає i -му року;
 x_i – показник в ряду динаміки, що відповідає i -му року;
 x_{max} – максимальний показник в ряду динаміки;
 x_{min} – мінімальний показник в ряду динаміки [26].

Розраховані нормалізовані показники за формулою (2.1) ми представили в таблиці 2.6.

Таблиця 2.6 – Нормалізовані показники ефективності фінансового моніторингу в Україні у 2016–2020 рр.

Показник	Умовне позначення	Роки				
		2016	2017	2018	2019	2020
Сума можливої легалізації	z_1	0,88	0,82	0,18	0,79	1,00
Інтегральний показник рівня тіньової економіки в Україні	z_2	0,82	0,84	0,93	1,00	0,90
Частка повідомлень від банків	z_3	0,993	0,999	0,998	1,000	0,997
Частка кількості повідомлень відібраних для активної роботи	z_4	0,17	0,19	0,20	0,18	1,00
Частка матеріалів, за якими порушені кримінальні справи	z_5	1,00	0,72	1,00	0,93	0,59
Частка кримінальних справ за якими винесено вирок	z_6	0,85	0,79	0,24	1,00	0,49
Частка виявлених порушень у банках	z_7	0,66	1,00	0,38	0,51	0,15

Продовження таблиці 2.7

Частка обсягів асигнувань на утримання уповноваженого органу	z_8	1,00	0,23	0,58	0,49	0,44
--	-------	------	------	------	------	------

На наступному етапі, нам потрібно розрахувати вагові коефіцієнти для кожного з нормалізованих показників, та вагові коефіцієнти для сукупності нормалізованих показників, що обов'язково для розрахунку інтегрального показника. Ми це зробимо за правилом Фішберна, яке дає можливість визначити рівень значущості показників на основі їхнього ранжування. Значимість показників ми визначитимемо за формулою (3):

$$r_i = \frac{2*(N-i+1)}{(N+1)*N} \quad (2.2)$$

де r_i – ваговий коефіцієнт i -го показника сукупності;

N – кількість показників сукупності;

i – порядковий номер (ранг) показника сукупності [31].

Результати розрахунку вагових коефіцієнтів первинних та агрегованих показників представлені в таблиці 2.7.

Таблиця 2.7 – Ранги та вагові коефіцієнти для агрегованих показників ефективності фінансового моніторингу банківського сектору України

Показник	Ранг	Ваговий коефіцієнт (r_i)	Агрегований показник	Ранг	Ваговий коефіцієнт (r_i)
Сума можливої легалізації	1	0,6667	Агрегований показник доцільності	1	0,5000
Інтегральний показник рівня тіньової економіки в Україні	2	0,3333			
Частка повідомлень від банків	1	0,3333	Агрегований показник результативності	2	0,3333
Частка кількості повідомлень відібраних для активної роботи	2	0,2667			
Частка матеріалів, за якими порушені кримінальні справи	3	0,2000			
Частка кримінальних справ за якими винесено вирок	4	0,1333			

Продовження таблиці 2.7

Частка виявлених порушень у банках	5	0,0667			
Частка обсягів асигнувань на утримання уповноваженого органу	1	1	Агрегований показник економічності	3	0,1667

Отже, ми вже розрахували всі вихідні значення нормалізованих первинних показників та вагові коефіцієнти що відповідають ним. Тепер ми можемо розрахувати агреговані показники ефективності та інтегральний показник ефективності роботи системи фінансового моніторингу з використанням лінійної математичної моделі інтегрального показника (метод зважених сум) за формулою (2.3).

$$I = \sum_{i=1}^n a_i z_i, \quad \sum a_i = 1, 0 \leq a_i, z_i \leq 1 \quad (2.3)$$

де I – інтегральний показник ефективності ;

a_i – вагові коефіцієнти, що визначають ступінь внеску i -го показника в інтегральний індекс;

z_i – нормалізовані показники ефективності фінансового моніторингу.

Результати розрахунку представлені в таблиці 2.8.

Таблиця 2.8 – Агреговані показники ефективності фінансового моніторингу в Україні в 2016–2020 рр.

Показник	Роки				
	2016	2017	2018	2019	2020
Агрегований показник доцільності	0,8600	0,8267	0,4300	0,8600	0,9667
Агрегований показник результативності	0,7336	0,6996	0,6433	0,7346	0,7923
Агрегований показник економічності	1	0,23	0,58	0,49	0,44
Інтегральний показник ефективності	0,8412	0,6849	0,5261	0,7565	0,8208

Отже, ми розрахували основний показник, який і дасть нам змогу оцінити роботу ФМ в Україні. Представимо інтегральний показник ефективності графічно у вигляді кривої на рис. 2.4.

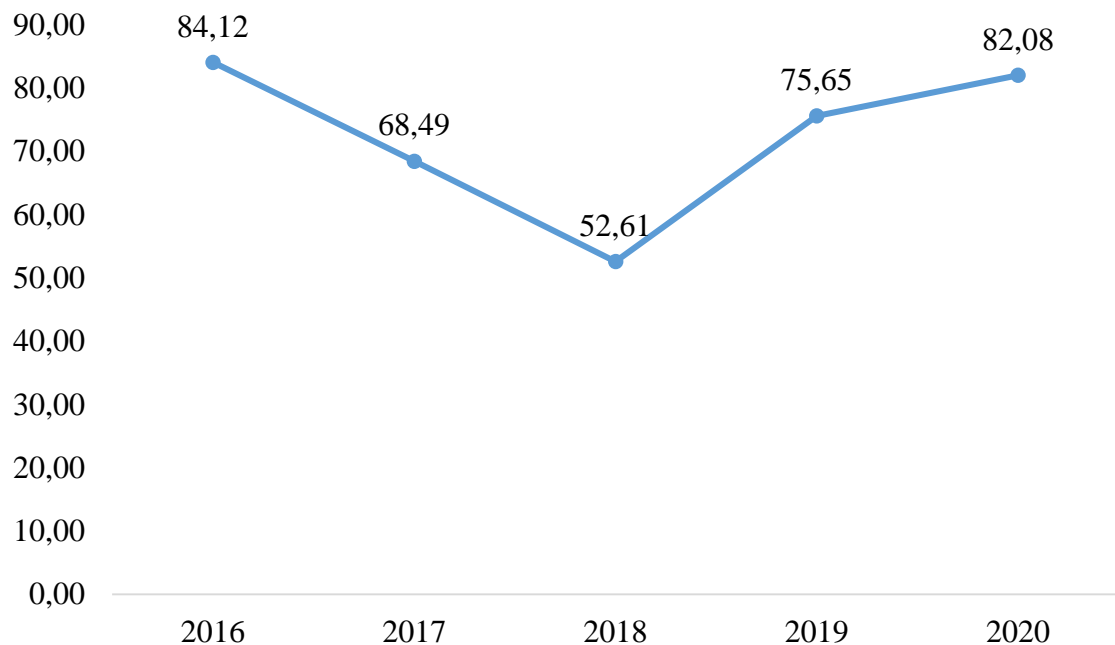

Рисунок 2.4 – Динаміка інтегрального показника ефективності фінансового моніторингу в Україні у 2016–2020 рр., %

Отже, дивлячись на рисунок 2.4 ми можемо сказати, що показник ефективності фінансового моніторингу в Україні має неоднозначні тенденції. У 2016 році він мав значення 84,12% ефективності, що можна пояснити ефективною роботою правоохоронних органів, які опрацювали велику кількість справ від ДСФМУ та за якими було винесено вирок. Така тенденція також пояснюється тим, що у 2016 році більшість закритих справ були з питань розслідувань 2014-2015 років, стосовно фінансових операцій, проведених колишніми високопосадовцями.

Після 2016 року спостерігаємо спад ефективності фінансового моніторингу – 68,49% у 2017 та 52,61% у 2018 році. Це можна пояснити тим, що 2018 році було виявлено фінансових операцій, які були пов'язані із ВК/ФТ на рекордно велику суму 347,4 млрд грн, що є найбільшою сумою за досліджуваний період. В цілому на протязі 2017-2018 років ДСФМУ активно співпрацювала із міжнародною

спільнотою та удосконалювала існуюче законодавство. Так, важливим досягненням діяльності ДСФМУ у 2018 році стали координаційні дії щодо удосконалення національної системи фінансового моніторингу за результатами 5-го раунду оцінки України Комітетом MONEYVAL. Та презентація удосконаленої Методики національної оцінки ризиків відмивання коштів та фінансування тероризму в Україні.

У 2019 році значення показника ефективності збільшилося, та складало 75,65%. Сума можливої легалізації коштів значно зменшилася у порівнянні із попереднім 2018 роком, та складала – 92,2 млрд грн, також зменшився показник тіньової економіки. У 2019 році було винесено найбільше вироків за справами ДСФМУ за аналізований нами період. Сукупність цих факторів і пояснює збільшення інтегрального показника ефективності. Загалом діяльність ДСФМУ у 2019 році була направлена на удосконалення та доведення національного законодавства до світових стандартів, міжнародній співпраці та проведенні національної оцінки ризиків у цій сфері. Так, було оновлено ЗУ «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» [52]. Причиною оновлення даного закону стала імплементація четвертої та частково п'ятої директив ЄС проти відмивання коштів та фінансування тероризму.

Як бачимо з рис. 2.7 у 2020 році показник ефективності складав 82,08 %, що є майже найвищим значенням за аналізований період, після показника 2016 року. У 2020 році сума можливої легалізації коштів була найменшою з усіх років, та склала – 76 млрд грн. Також у 2020 році частка прийнятих у роботи звернень від СПФМ склала 25% від загальної кількості, на відміну від інших досліджуваних років, в які цей показник не перевищував 5,5%. Загалом у 2020 році ДСФМУ продовжувала роботу над удосконаленням діючого законодавства, та впровадженням міжнародних стандартів.

Отже, розрахунок інтегрального показника ефективності фінансового моніторингу банківського сектору, дає можливість зробити наступні висновки:

- підвищення частки матеріалів, які взяті в активну роботу ДСФМУ, свідчить про покращення ефективності роботи СПФМ, зокрема банків, та активну діяльність самої системи фінансового моніторингу;
- зменшення суми можливої легалізації коштів демонструє нам зростання ефективності протидії фінансовим злочинам, що безперечно позитивно впливає на економіку країни;
- частка виявлених порушень у банках у 2020 році склала найменший відсоток, що свідчить про покращення стану внутрішнього моніторингу у банках, та підвищення загальної безпеки банківського сектору.

Таким чином, ми можемо зробити висновок, що ефективність роботи фінансового моніторингу у банківській сфері підвищується та удосконалюється, про що свідчать наші розрахунки уданому підрозділі. До того ж позитивним фактором є те, що система протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом у банківській сфері України була постійно удосконалюється та оновлюється з використанням міжнародного досвіду на базі сучасного законодавства, що відповідає світовим стандартам.

ВИСНОВКИ

У даній роботі ми аналізували та узагальнювали велику кількість наукових праць, присвячених фінансовому моніторингу, через що нам вдалося сформулювати власне бачення поняття «фінансовий моніторинг» – сукупність заходів, що пов'язані із контролем за рухом грошових коштів, що відбуваються у фінансовій системі, з ціллю ідентифікації їх походження та класифікації згідно з законодавчими вимогами та правилами, для того, щоб вчасно виявити та протидіяти ВК/ФТ.

Ми визначили, що головним елементом національної системи фінансового моніторингу є ДСФМУ. А основними суб'єктами моніторингу є банківські установи, які відправляють найбільшу кількість повідомлень, в силу специфіки своєї роботи, що підлягають фінансовому моніторингу.

Основним нормативно-правовим актом для здійснення контролю та моніторингу комерційних банків є Постанова НБУ від 19.05.2020 р. №65, а регулятором у системі ФМ виступає Національний банк України.

У першому розділі, ми визначили що ФМ банківської установи – це така особлива форма внутрішнього банківського контролю, та є важливим елементом системи економічної безпеки банківської установи, оскільки забезпечує захист її ресурсів шляхом запобігання використанню банківської установи для легалізації кримінальних доходів та при цьому сприяє досягненню встановлених нею (установою) орієнтирів і цілей розвитку при дотриманні вимог законодавства.

У другому розділі кваліфікаційної роботи ми провели аналіз діяльності банківських установ у сфері інформування ними ДСФМУ та аналіз основних показників діяльності банків. Ми дійшли до висновків, що у кожному з аналізованих років основним інформувальником серед СПФМ залишалися банки. Хоча кількість банків за 2016-2020 роки зменшилася, дане явище не є негативним, оскільки в основному з ринку вийшли маловідомі банки без певного рейтингу

займалися ВК/ФТ та переведенням їх в офшорні зони, обслуговуванням вузького кола власних клієнтів без урахування реальних потреб економіки.

Надалі у процесі аналізу, ми визначили що через коронакризу у 2020 році, люди почали більше заощаджувати, що призвело до підвищення рівня готівки в обігу, що не є добрим явищем, оскільки готівка є самим легким інструментом у процесі відмивання доходів. В цілому діяльність банківської системи за аналізований період була успішною, оскільки стала прибутковою для них після кризи 2014-2015 років, та з успіхом витримала корона кризу.

Також, у другому розділі ми розраховали інтегральний показник ефективності фінансового моніторингу у банківській системі. На основі проведених розрахунків можна спостерігати неоднозначну тенденцію показника ефективності фінансового моніторингу в Україні, що спричинено соціально-економічними та політичними факторами. У цілому найнижчий рівень зафіксовано у 2018 році – 52,61 %. Проте у 2020 році ефективність даного показника покращилася, та складала 82,08 %. Що пов'язано із покращенням ряду показників – сума можливої легалізації коштів була найменшою з усіх років, та склала – 76 млрд грн; частка прийнятих у роботи звернень від СПФМ склала 25% від загальної кількості, на відміну від інших досліджуваних років, в які цей показник не перевищував 5,5%. Загалом у 2020 році ДСФМУ продовжувала роботу над удосконаленням діючого законодавства, та впровадженням міжнародних стандартів.

Отже, за результатами даної роботи, ми можемо зробити висновок, що ефективність роботи фінансового моніторингу у банківській сфері підвищується та удосконалюється. До того ж система протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом у банківській сфері України була постійно удосконалюється та оновлюється з використанням міжнародного досвіду на базі сучасного законодавства, що відповідає світовим стандартам.

Виконано дослідження у рамках держбюджетної науково-дослідної роботи 0120U100473 "Формування інструментарію детінізації економіки України на основі каузального моделювання траєкторій взаємодії фінансових посередників".

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Detection of financial risks at macro-, mezo- and microlevels of economy / I.Zhuravlyova, M. Berest, O. Poltinina, S. Lelyuk. // Economic annals-XXI. – 2017. – №165. – С. 31–35.
2. Directive (eu) 2015/849 of the european parliament and of the council : of 20.05.2015 no. 648/2012. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=%20CELEX:32015L0849&%20from=EN>
3. FATF (2012-2021), International Standards on Combating Money Laundering and the Financing of Terrorism & Proliferation, , Paris, France, URL: <https://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/recommendations/pdfs/FATF%20Recommendations%202012.pdf>.
4. Official site of the FATF. URL: <https://www.fatf-gafi.org/home/> (date of access: 11.12.2021).
5. Official website International Compliance Association. URL: <https://www.int-comp.org/>.
6. Tarullo D. K. Corporate governance and prudential regulation URL: <https://www.bis.org/review/r140610c.pdf>
7. The compliance function in banks : Consultative Document of 31.01.2021. URL: <https://www.bis.org/publ/bcbs103.pdf>.
8. Балануца О. О. Особливості формування системи фінансового моніторингу в Україні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2011. № 6. С. 38–40.
9. Бисага К. В. Регулювання та інституційне забезпечення протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом (на прикладі досвіду Чехії). *Державне будівництво*. 2015. № 2. С. 31–44. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2015_2_15.
10. Бірюкова І. Г. Основні проблеми фінансового моніторингу у протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом. *Науковий вісник*

Національного університету ДПС України (економіка, право). 2012. № 1 (56). С. 235–241.

11. Борець М. В. Поняття і категорії у дослідженні питань з протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом. *Вісник НТУУ «КПІ»*. 2013. № 1 (17). С. 105–109.

12. Вейц О. І. Проблеми впровадження ризик-орієнтованого підходу до запобігання та протидії відмиванню коштів. *Реформування соціально-економічної системи суспільства*: матеріали Міжнар. науково-практ. конф., (м. Івано-Франківськ, 22 груд. 2017 р.) Херсон, 2017. С. 26–29.

13. Вівчар О. І. Стратегія забезпечення банківської безпеки: проблеми та перспективи. *Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту*. 2013. № 2 (50). С. 44–47.

14. Вівчар О. І. Теоретичні аспекти безпекознавства в умовах підприємств (фундаментальні загрози в сучасному соціогуманітарному просторі). *Соціально-економічні проблеми і держава*. 2017. № 1 (16).

15. Вітлінський В. В., Великоіваненко Г. І. Ризикологія в економіці та підприємстві: монографія. Київ: КНЕУ, 214. 480 с.

16. Внукова Н. М. Ризик-орієнтований підхід суб'єктів первинного фінансового моніторингу до класифікації клієнтів. *Сучасні проблеми фінансового моніторингу*: матеріали Всеукр. науково-практ. конф., (23 листоп. 2018 р.) Харків. С. 20–24.

17. Внукова Н. М., Колодізев О. М., Чмутова І. М. Аналіз міжнародного досвіду застосування ризик-орієнтованого підходу у сфері протидії відмиванню коштів, фінансуванню тероризму та фінансування розповсюдження зброї масового знищення. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2017. № 16. С. 610–617.

18. Вовчак О. Д., Стаднійчук Р. В. Фінансовий моніторинг ризиків як інструмент фінансового оздоровлення банків. *Економічний простір*. 2020. №157. С. 74-77.

19. Гаврилишин А. П. Щодо питання понятійного апарату «фінансовий моніторинг». *Організаційно-правове забезпечення діяльності контролюючих та*

правоохоронних органів у сфері господарювання: проблеми сьогодення і перспективи розвитку : матеріали всеукр. науково-практ. конф. Ірпінь, 2008.

20. Галіцин В. К. Моделі та технології систем моніторингу в економіці : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук. Київ, 2001. 30 с.

21. Глущенко О. О., Семеген І. Б. Антилегалізаційний фінансовий моніторинг: ризик-орієнтований підхід : монографія / ред. Р. А. Славюк. Київ : УБС НБУ, 2014. 386 с.

22. Гулько Л. Г. Організаційно-економічний механізм фінансового моніторингу в суб'єктів первинного фінансового моніторингу. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2015. № 5. С. 863–866.

23. Дані наглядової статистики. *Національний банк України*. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist/data-supervision#1> (дата звернення: 20.11.2021).

24. Діденко С. В. Оптимізація управління ризиками в системі фінансового моніторингу банку. *Вісник Університету банківської справи Національного банку України*. 2008. № 3. С. 128–131.

25. Дмитренко Е. С. Роль фінансового моніторингу у мінімізації латентності злочинів, передбачених статтями 209 та 209-1 Кримінального кодексу України. *Науковий часопис Національної академії прокуратору України*. 2014. № 1. С. 43-49.

26. Д'яконова І. І., Шиян Д. В. Методика оцінки ефективності фінансового моніторингу. *Вісник Української академії банківської справи*. 2013. № 1 (34). С. 10 – 16.

27. Єфименко Т. І., Гасанов С. С., Користін О. Є. Розвиток національної системи фінансового моніторингу : монографія. Київ : ДННУ "Акад. фінанс. упр.", 2013. 380 с.

28. Задоя А. О., Ткаченко І. П. Фінансовий моніторинг: перспективи впровадження та проблеми реалізації. *Економічний вісник НГУ*. 2005. № 2. С. 59-65.

29. Звіт державної служби фінансового моніторингу України за 2020. Київ. 38 с. URL: <https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/0350/zvity/PublicZvit2020.pdf>.
30. Звіти про діяльність. *Державна служба фінансового моніторингу України*. URL: <https://fiu.gov.ua/pages/dijalnist/funkcional/zviti-pro-diyalnist> (дата звернення: 09.11.2021).
31. Кір'янов Б. Ф., Кір'янов Д. В. До теорії побудови інтегральних показників якості систем на основі лінійних математичних моделей. *Сучасні наукомісткі технології*. 2012. № 4. С. 73–74.
32. Клименко А. О. Організаційно-правові засади діяльності банків в системі заходів протидії легалізації доходів, здобутих злочинним шляхом: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук. 12.00.08 Національна академія внутрішніх справ України. Київ, 2004. 19 с.
33. Клименко А. О. Організаційні та правові засади діяльності банків щодо протидії легалізації доходів, здобутих злочинним шляхом : монографія. Київ : Ун-т «Україна», 2014. 168 с.
34. Коваленко В. В., Дмитров С. О., Єжов А. В. Міжнародний досвід у сфері запобігання та протидії відмиванню доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму: монографія. Суми : УАБС НБУ, 2017. 112 с
35. Ковч Т. Б. Формування системи фінансового моніторингу в банківській сфері України: автореферат дисертації на здобуття наук. ступ. канд. екон. наук: 08.00.08. Київ, 2011. 30 с.
36. Колодізев О. М., Коцюба О. В. Зростання ролі банків як суб'єктів первинного фінансового моніторингу на етапі мінімізації ризиків відмивання коштів, отриманих злочинним шляхом. *Банківська справа*. 2018. № 1-2. С. 7–21.
37. Колодізев О. М. Система комплаєнсу в банках : нові властивості та виклики сучасності. *Сучасні проблеми фінансового моніторингу*: матеріали Всеукр. науково-практ. конф., (23 листоп. 2018 р.). Харків. С. 13–16.
38. Користін О.Є., Барановський О.І., Герасименко Л.В. Економічна безпека: навч. посібник. Київ: КНУВС, 2008. 400 с.

39. Краліч В. Р. Внутрішній фінансовий моніторинг у системі фінансової безпеки суб'єктів господарювання. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2015. № 21. С. 65–72.

40. Краліч В. Р. Протидія організованим злочинній діяльності в кредитнобанківській сфері: оперативно-розшуковий аспект. *Державна безпека України*. 2019. № 9. С. 157–162.

41. Куришко О.О. Особливості розвитку Системи фінансового моніторингу в Україні. *Актуальні проблеми економіки*. 2012. № 1. С. 267-275.

42. Куришко О. О. Національна система фінансового моніторингу в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: 08.00.08. Суми, 2013.

43. Мордань Є. Ю. Виникнення ризиків легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом у банківських установах / Є. Ю. Мордань, К. В. Діденко // Актуальні проблеми розвитку фінансової системи України в умовах інтеграційних та глобалізаційних процесів: збірник I Всеукраїнської науково-практичної конференції (22 червня 2020 року). Херсонського національного технічного університету, 2020. С. 117-119.

44. Мордань Є. Ю. Організація внутрішньобанківської системи протидії відмиванню доходів /фінансуванню тероризму / Є. Ю. Мордань, К. В. Діденко // Проблеми та перспективи розвитку фінансово-кредитної системи: збірник Міжнародної науково-практичної конференції (22-24 листопада 2021 року). Сумського державного університету, 2021. С.106-109.

45. Мордань Є. Ю., Бондаренко Є. К., Кальченко Я. І., Давиденко Ю. С. Банківські ризики легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом: сутність, види та система управління. *Економіка та держава*. 2021. № 1. С. 115-123.

46. Мордань Є. Ю., Журавка О. С., Діденко К. В., Кравченко Я. І. Фінансова безпека банківської системи України: сутність та оцінка. *Бізнес Інформ*. 2021. №1. С. 243–251.

47. Мордань Є. Ю. Формування системи фінансового моніторингу як складової ризик-орієнтованого банківського нагляду/ І. І. Д'яконова,

Є. Ю. Мордань // Проблеми системного підходу в економіці : електронне наукове фахове видання. – 2011. – № 3. URL: http://www.nbu.gov.ua/e-journals/PSPE/2011_3/Mordan_311.htm.

48. Нижник В. М. Економічна дипломатія та економічна безпека України : навч. посіб. Хмельницький : ХНУ, 2015. 299 с.

49. Основні завдання структурних підрозділів. *Державна служба фінансового моніторингу України*. URL: <https://fiu.gov.ua/pages/pro-sluzhbu/zagalni-vidomosti/struktura/osnovni-zavdannya-strukturnix-pidrozdiliv.html> (дата звернення: 07.11.2021).

50. Патюта І. М. Державний фінансовий моніторинг у контексті регулювання банківського сектору. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2014. № 4. С. 48-51

51. Правдива Л. Удосконалення корпоративного управління в банках та управління комплаєнс-ризиком. *Вісник НБУ*. 2011. С. 10–13.

52. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення : Закон України від 06.12.2019 р. № 361-IX : станом на 25 листоп. 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text> (дата звернення: 29.11.2021).

53. Про затвердження Положення про Державну службу фінансового моніторингу України : Постанова Каб. Міністрів України від 29.07.2015 р. № 537 : станом на 1 серп. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/537-2015-p#Text> (дата звернення: 01.11.2021).

54. Про затвердження Положення про здійснення банками фінансового моніторингу : Постанова Нац. банку України від 19.05.2020 р. № 65 : станом на 15 січ. 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0065500-20#Text> (дата звернення: 11.11.2021).

55. Про затвердження Положення про організацію внутрішнього аудиту в банках України : Постанова Нац. банку України від 10.05.2016 р. № 311 : станом на

8 листопада 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0311500-16#Text> (дата звернення: 11.11.2021).

56. Про Національний банк України : Закон України від 20.05.1999 р. № 679-XIV : станом на 10 листоп. 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14#Text> (дата звернення: 11.11.2021).

57. Про схвалення Методичних рекомендацій щодо організації корпоративного управління в банках України : Рішення Нац. банку України від 03.12.2018 р. № 814-рш : станом на 28 листоп. 2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/vr814500-18#Text> (дата звернення: 03.11.2021).

58. Прошунін М. М. Фінансовий моніторинг у системі протидії легалізації злочинних доходів та фінансування тероризму: автореф. дис.: 12.00.14. Москва, 2010. 44 с.

59. Річний звіт 2020. Нац. банк України. 140 с. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/richniy-zvit-natsionalnogo-banku-ukrayini-za-2020-rik>.

60. Самородов Б. В., Уткіна О. В. Класифікаційні ознаки ризику банківської установи у сфері відмивання коштів або фінансування тероризму. *Вісник Університету банківської справи*. 2018. №2 (32). С. 47–51.

61. Світлична В. Ю., Т. І. Врахування факторів ризику в процесі здійснення фінансового моніторингу. *Комунальне господарство міст.* 2013. № 111. С. 152-159.

62. Сербина О. Г., Минакова К. С. Становлення системи фінансового моніторингу в Україні. *Молодий вчений*. 2014. № 4(07)(1). С. 125-128

63. Сімов'ян С. В. Фінансовий моніторинг у банківській системі як засіб протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом: монографія. Харків, 2004. 281 с.

64. Стельмах В. С., Єпіфанов А. О., Сало І. В. Контроль: інспектування, аудит, банківський нагляд: монографія. Суми: ВДТ «Університетська книга», 2014. 432 с.

65. Сюй Кайю. Китайсько-російське співробітництво у протидії відмиванню грошей: необхідність та перспектива. *Актуальні проблеми економіки та права*. 2009. №4. С. 204-209.

66. Сюркало Б. І. Напрями вдосконалення системи державного фінансового моніторингу. *Ефективна економіка*. 2011. № 11.

67. Тепман Л. Н. Ризики в економіці : навч. посіб. / ред. В. А. Швандар. ЮНІТІ, 2014. 380 с.

68. Типології легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом,- «Використання готівки у схемах відмивання злочинних доходів» (2011 рік). *Державна служба фінансового моніторингу України*. URL: <https://fiu.gov.ua/pages/dijalnist/tipologi/tipologi-derzhfinmonitoringu/tipologiji-legalizacziyi-vidmivannya-doxodiv-oderzhanix-zlochinnim-shlyaxom-vikoristannya-gotivki-u-sxemax-vidmivannya-zlochinnix-doxodiv.html> (дата звернення: 21.11.2021).

69. Тіньова економіка. Загальні тенденції. М-во економіки України, 2021. 14 с. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Download?id=699fa73c-084f-431a-9491-47ad5ffbaf09>.

70. Фелаг Ш. М., Левченко В. В. Зародження нової професії для боротьби з тероризмом та відмиванням грошей. *Пріоритети розвитку соціо-гуманітарного знання, економіки та права* : Матеріали міжнар. науково-практ. конф. / ред. С. Є. Туркулець. 2017. С. 199–203.

71. Чорнодід І. С. Методи визначення інтегральної оцінки рівня економічної безпеки країни. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2015. №4. С. 32–34

ДОДАТОК А

СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ «ФІНАНСОВИЙ МОНІТОРИНГ»

Таблиця А.1 – Науково-методичні підходи до визначення сутності поняття «фінансовий моніторинг»

Автор	Визначення
Балануца О. О.	Фінансовий моніторинг є особливою частиною систем управління різних рівнів економіки держави, дозволяючи отримати об'єктивну і своєчасну інформацію про зміни внутрішніх та зовнішніх щодо об'єкта управління умов, необхідну для прийняття ефективних управлінських рішень [8].
Бірюкова І. Г.	Фінансовий моніторинг – це система постійного спостереження за найважливішими поточними результатами фінансової діяльності підприємства в умовах постійно змінної кон'юнктури фінансового ринку [10].
Борець М. В.	Фінансовий моніторинг – це не тільки комплекс дій або заходів, спрямованих на запобігання та протидію легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму, а й постійний та безперервний процес, що включає у себе спостереження, аналіз, оцінку й прогноз фінансових операцій, у результаті яких виявляється наявність ознак відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансування тероризму. І тільки після цього відбуваються відповідні заходи відносно активів та учасників фінансових операцій, які їх проводять [11].
Вовчак О. Д., Стаднійчук Р. В.	Фінансовий моніторинг як інструмент контролю та запобігання негативним економіко-правовим явищам базується на оцінці ризиків, спричинених невизначеністю зовнішнього та внутрішнього середовища (ризиковою ситуацією) [18].
Гаврилишин А. П.	Фінансовий моніторинг – це сукупність заходів суб'єктів фінансового моніторингу з метою виявлення, аналізу та перевірки інформації про фінансові операції щодо віднесення їх до таких, що можуть бути пов'язані з легалізацією (відмиванням) доходів незаконного походження з наступним переданням їх правоохоронним органам [19].

Продовження таблиці А.1

Галіцин В. К	Фінансовий моніторинг – це найважливіший атрибут процесів управління, пов'язаний із вирішенням питань дослідження деякої проблеми, спостереженням за ситуацією плинно і розвитку деякого процесу. Коли завдання моніторингу зрозуміло, його організація принципових труднощів не становить: виділяються внутрішня і зовнішня сфери, сприятливі й негативні чинники, визначаються джерела інформації та вимоги до неї і організується спостереження за ситуацією [20].
Глущенко О. О., Семеген І. Б.	Фінансовий моніторинг – сукупність заходів усіх суб'єктів державного і первинного рівнів фінансового моніторингу, спрямованих на постійну, систематичну та комплексну протидію легалізації (відмиванню) коштів, одержаних злочинним шляхом [21].
Гулько Л. Г.	Фінансовий моніторинг – це неперервний процес заходів, що здійснюються суб'єктами фінансового моніторингу, спрямованих на протидію фінансовим операціям, що пов'язані з відмиванням грошей та фінансуванням тероризму [22].
Діденко С. В.	Фінансовий моніторинг – система функціонування механізму організаційно-правових заходів суб'єктів державного та первинного рівнів, спрямованих на імунізацію банківського сектору від впливу деструктивних проявів економічних відносин в основі запобігання легалізації доходів, здобутих злочинним шляхом [24].
Дмитренко Е. С.	Фінансовий моніторинг – нова специфічна форма контролю, що охоплює систему організаційно-правових, інформаційних, кадрових та інших заходів уповноважених суб'єктів у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму [25].
Задоя А. О.	Фінансовий моніторинг є особливою формою фінансового контролю, оскільки: мета фінансового моніторингу полягає у виявленні фінансових операцій, що можуть бути пов'язані з легалізацією (відмиванням) злочинних доходів; фінансовий моніторинг здійснюється за допомогою методів спостереження та перевірки; об'єктом фінансового моніторингу є господарські та фінансові операції, процеси суб'єктів господарювання, що розглядаються з погляду законності, доцільності, достовірності та економічної ефективності тощо [28].

Продовження таблиці А.1

Клименко А. О.	Фінансовий моніторинг – це особлива форма фінансового контролю, яка здійснюється уповноваженими державними органами у сфері фінансового контролю та суб'єктами первинного фінансового моніторингу та спрямована на виявлення операцій, пов'язаних з легалізацією доходів, здобутих злочинним шляхом [32].
Ковч Т. Б.	Фінансовий моніторинг – це процес безперервного науково обґрунтованого діагностично-прогностичного контролю, аналізу та прогнозування змін фінансової діяльності суб'єктів господарювання і населення та стану суб'єктів фінансово-кредитної сфери країни з метою забезпечення економічного розвитку та фінансової стабільності секторів національної економіки, регіонів і держави [35].
Куришко О. О.	Фінансовий моніторинг – сукупність форм і методів взаємовідносин, що виникають при проведенні фінансових операцій клієнтами через фінансові установи з урахуванням законодавчо покладених на них обов'язків забезпечення заходів щодо повного та своєчасного запобігання і протидії легалізації злочинних доходів і фінансування тероризму урахуванням провідних світових тенденцій в галузі способів та методів легалізації доходів, а також сукупності збору, обробки та аналізу інформації та її передачі до спеціалізованих органів держави [41].
Патюта І. М.	Фінансовий моніторинг є поняттям, дещо схожим з поняттям фінансового контролю, однак фінансовий моніторинг є більш широким поняттям, оскільки передбачає постійне спостереження, що дає можливість прогнозувати випадки ризиків, пов'язаних з легалізацією коштів [45].
Прошунін М. М.	Фінансовий моніторинг є системою законодавчо закріплених інформаційних, контрольних і правоохоронних процедур, здійснюваних органами й агентами (суб'єктами фінансового моніторингу), мета яких полягає у запобіганні використанню фінансової системи для легалізації злочинних доходів та фінансування тероризму (публічний аспект) і мінімізації ризику причетності агентів фінансового моніторингу до легалізації (відмивання) злочинних доходів та фінансування тероризму (приватний аспект) [53].

Продовження таблиці А.1

Світлична В. Ю.	Фінансовий моніторинг – це сукупність заходів, які здійснюються суб'єктами фінансового моніторингу у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму, що включають проведення державного та первинного фінансового моніторингу [56].
Сімов'ян С. В.	Фінансовий моніторинг – це здійснення загальнодержавного та внутрішнього банківського нагляду за фінансовими операціями з метою виявлення трансакцій, які можуть бути пов'язані з відмиванням грошей [58].

ДОДАТОК Б

**БАЗОВІ ВИМОГИ І ПРОЦЕДУРИ КОМПЛІАЄНС-КОНТРОЛЮ В БАНКУ
ВСТАНОВЛЕНІ БАЗЕЛЬСКИМ КОМІТЕТОМ**

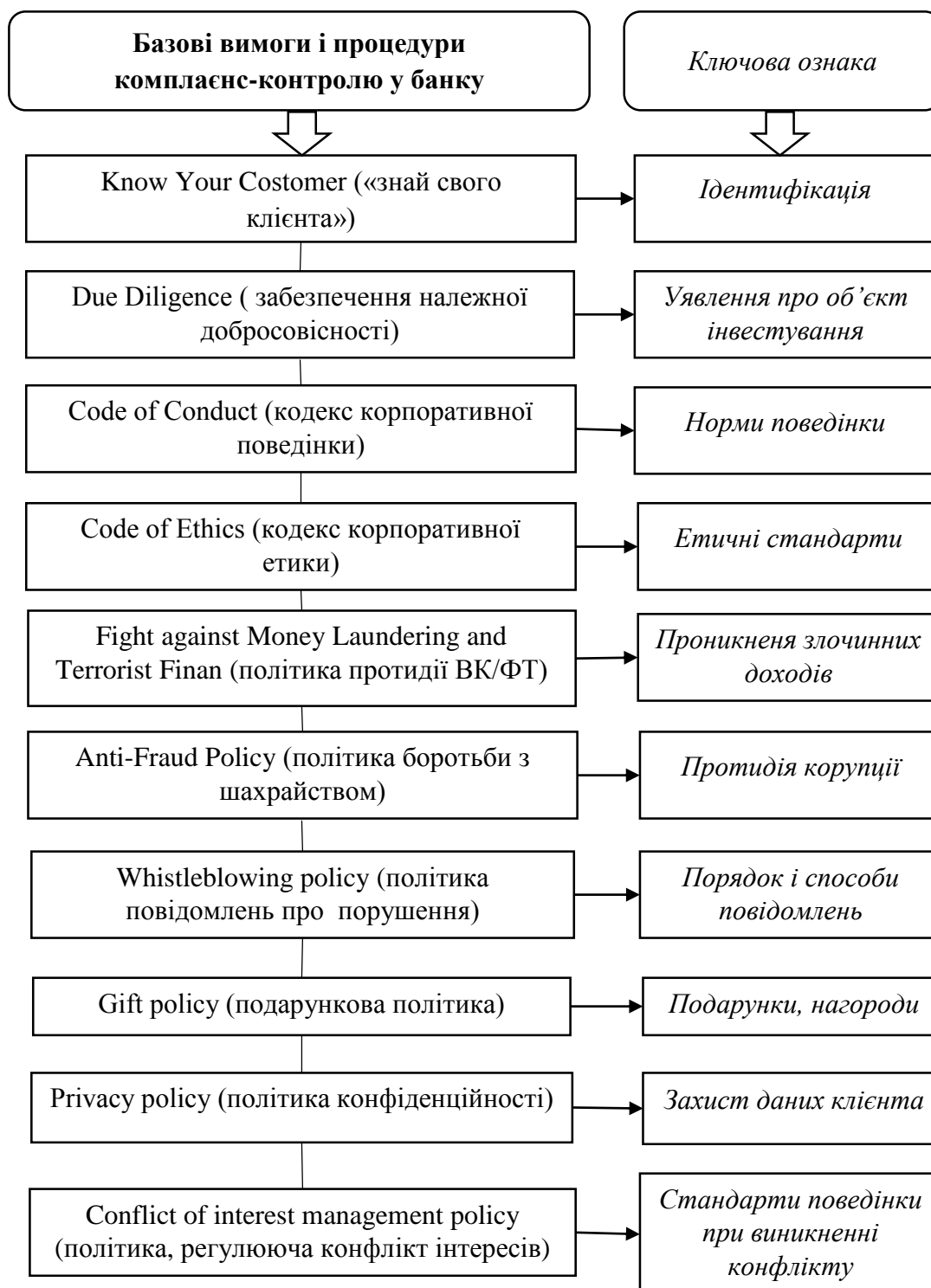

Рисунок Б.1 – Схема базових вимог і процедур комплаєнс-контролю в банку